

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ДЕРЖАВНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА

ЧЕРНИШ Оксана Олександрівна

УДК 929:001.891 (477) Ремесло (092)

**АКАДЕМІК В.М. РЕМЕСЛО (1907-1983) –
ВЧЕНИЙ ТА ОРГАНІЗАТОР СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ**

07.00.07 – історія науки і техніки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Центрі історії аграрної науки Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук

Науковий керівник: доктор сільськогосподарських наук, професор,
заслужений працівник сільського господарства України
Вергунов Віктор Анатолійович
Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, директор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Кучер Володимир Іванович,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса
Національної академії наук України, головний науковий
співробітник відділу етністоричних досліджень

доктор сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник

Гірко Володимир Сергійович
Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла Української академії аграрних наук, завідувач відділу біотехнології селекційного процесу

Захист відбудеться 5 липня 2007 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.373.01 у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук (03680, м. Київ, вул. Героїв оборони, 10, читальний зал)

З дисертацією можна ознайомитись у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук (03680, м. Київ, вул. Героїв оборони, 10)

Автореферат розісланий 5 червня 2007 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

С.Д. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відтворюючи історію в сучасних умовах національного відродження, є потреба проаналізувати й об'єктивно оцінити внесок кожного напрямку сільськогосподарської науки та окремої особистості в розвиток аграрного сектору нашої держави. У цьому контексті важливим є історико-наукове дослідження творчої спадщини видатних вчених, що дає змогу адекватно реконструювати перебіг історичних подій та розвиток науки, оскільки за певними явищами та ситуаціями стоять конкретні персоналії.

Виходячи з даної позиції, стає зрозумілою актуальність всебічного дослідження, творчого переосмислення й цілісного сприйняття життя та наукової діяльності одного з найвидатніших представників когорти вчених-селекціонерів, організатора сільськогосподарської дослідної справи в Україні академіка В.М. Ремесла (1907-1983), чий життєвий шлях становить цілу епоху в науковому та суспільному розвитку України.

На початку 50-х років ХХ століття на хлібні ниви нашої країни прийшла “пшенична революція”, яка майже подвоїла врожаї провідної зернової культури. Значну роль у цьому відіграли всесвітньо відомі сорти озимої пшениці Миронівська 264, Миронівська 808, Миронівська ювілейна, Іллічівка та інші. Їх автором був В.М. Ремесло. Роботи цього видатного вченого по створенню високоінтенсивних сортів зернових культур, розробці теоретичних основ і методів ведення селекційного процесу належать до надбань світової біологічної науки. Багато його наукових ідей та здобутків й в наші дні звучать по сучасному. Звернення до наукової спадщини вченого стає актуальним особливо зараз, коли для вирішення долі продовольчої безпеки України важлива роль відводиться науково обґрунтованій сортовій політиці. Саме сорт нині – основний чинник подальшого розвитку наукового землеробства.

В.М. Ремесло прожив надзвичайно яскраве життя у вітчизняній науці. Вихованець Маслівського інституту селекції та насінництва ім. К.А. Тімірязєва В.М. Ремесло отримав блискучу сільськогосподарську освіту. Його надзвичайна працездатність та цілеспрямованість допомогли пройти шлях від агронома-апробатора до всесвітньо відомого вченого-селекціонера, дійсного члена Академії наук СРСР і Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна (ВАСГНІЛ), двічі Героя Соціалістичної Праці, лауреата Ленінської та Державної премій, професора, доктора сільськогосподарських наук. Успіх роботи селекціонера полягав, за його ж словами, в оволодінні обраним методом спрямованої зміни ярих форм зернових культур в озимі під впливом чинників зовнішнього середовища. Багато дослідників намагалися використовувати його у своїй науковій роботі, але бажаних результатів не досягли.

Академік В.М. Ремесло увійшов до історії вітчизняної агрономічної науки також і як автор понад 500 наукових праць з селекції рослин, землеробства, рослинництва, які відзначаються фундаментальністю та практичною значимістю, свідчать про широкий світогляд їх автора.

Незважаючи на це, досі немає фундаментальних науково-історичних праць узагальнюючого характеру, в яких було б здійснено спеціальне, комплексне дослідження життя й діяльності В.М. Ремесла. Наукова та практична діяльність вченого висвітлені недостатньо, однобічно, їм не дана повна оцінка з погляду сучасного розвитку сільськогосподарської науки в нових економічних, екологічних та кліматичних умовах, що склалися в нашій країні. Отож, на хвилі зростаючого інтересу до особистості В.М. Ремесла (нещодавно минуло сто років від дня його народження), постала нагода та необхідність відтворення його образу як видатного вченого й організатора сільськогосподарської дослідної справи – непересічної постаті ХХ століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою частиною тематичного плану науково-дослідної роботи ДНСГБ УААН по темі “Історія започаткування, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні” (номер державної реєстрації 0102U001526) та “Вивчення наукового потенціалу наукових установ УААН” (номер державної реєстрації № 0102U005501).

Мета і завдання дослідження. Метою є відтворення цілісної картини національної історії науки за рахунок використання виявлених закономірностей становлення й розвитку особистості В.М. Ремесла і його внеску в аграрну науку, у становлення сільськогосподарської дослідної справи в Україні та світову науку загалом.

Виходячи з поставленої мети, сформульовано такі *завдання дослідження*:

- проаналізувати ступінь наукової розробки та джерельну базу проблеми; сформулювати методологічні принципи дисертаційного дослідження.
- з'ясувати умови становлення особистості та основні етапи життєвого шляху В.М. Ремесла, узагальнити й ввести до наукового обігу нез'ясовані відомості з біографії вченого.
- визначити періодизацію життя та наукової діяльності В.М. Ремесла.
- охарактеризувати основні напрями наукової роботи В.М. Ремесла як видатного селекціонера й дослідника вітчизняної та світової сільськогосподарської науки, виділити та узагальнити її пріоритетні результати.
- висвітлити науково-організаційну та громадську діяльність академіка В.М. Ремесла.

Хронологічні межі дослідження окреслені рамками життя та діяльності В.М. Ремесла (1907-1983), а також охоплюють попередні та наступні роки ХХ століття як історію розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

Об'єктом дослідження є розвиток сільськогосподарської дослідної справи, аграрної науки як невід'ємної частини історії України.

Предметом дослідження є життєвий шлях вченого, його наукова, організаційна та громадсько-політична діяльність.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використані загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, класифікація), міждисциплінарні (структурно-системний підхід) та власне історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, періодизації, описовий, ретроспективний), а також методи джерелознавчого та історіографічного аналізу і синтезу. Пріоритетне значення надавалося документам, які давали змогу проаналізувати наукову, організаційну та державотворчу діяльність В.М. Ремесла.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

- *вперше* систематизовано різноманітний джерельний матеріал (архівний, літературний, музейний), який дозволяє відтворити цілісну картину та охарактеризувати основні етапи становлення і розвитку наукового світогляду В.М. Ремесла і здійснено періодизацію творчого шляху академіка; проведено ґрунтовний історико-науковий аналіз творчих здобутків В.М. Ремесла за основними напрямками його наукової діяльності, показано внесок вченого у розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні та у контексті значення цього внеску для сьогодення аграрної науки; всебічно висвітлено діяльність вченого як талановитого організатора сільськогосподарської дослідної справи та активного громадсько-політичного діяча;

- *удосконалено* бібліографію наукових праць вченого та літератури про нього, доповнено джерелознавчу базу за рахунок запровадження до наукового обігу маловідомих архівних матеріалів про В.М. Ремесла;

- *дістав подальшого розвитку* напрям наукової роботи з відтворення діяльності видатних вітчизняних вчених-аграріїв.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані для створення узагальнюючих праць з історії української біологічної науки та її окремих напрямів дослідження, а також для заповнення прогалин у вивченні наукового спадку видатного вченого, доробок якого має велике значення в сучасних умовах ведення сільського господарства в Україні. У подальшому робота може бути використана в навчальному процесі при вивченні спецкурсів “Українознавство”, “Історія України”, “Історія сільськогосподарської науки”, “Історія науки і техніки”, “Сільське господарство”, “Селекція”, “Землеробство” тощо.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати і висновки, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення і висновки дослідження доповідалися та обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях, зокрема, на: ІХ Всеукраїнській конференції молодих вчених з історії освіти, науки і техніки (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАНУ - 22-23 квітня 2004 р., м. Київ); ІІ Конференції молодих учених і спеціалістів “Історія освіти, науки і техніки в Україні” (27-28 травня 2004 р., ДНСГБ УААН, м. Київ); ІХ Всеукраїнській науковій конференції “Фундаментальна та професійна підготовка фахівців з фізики” (8-9 червня 2004 р., м. Київ); ХХ Міжнародному київському симпозиумі з наукознавства, історії науки і техніки “Академічна наука: минуле, сучасне, майбутнє” (10-13 жовтня 2004 р., м. Київ); Наукових аграрних історико-бібліографічних читаннях “Славетні імена України”, присвячених 135-річчю К.Г. Шіндлера (3 листопада 2004 р., м. Київ); Всеукраїнській науково-методичній конференції „Викладання історії науки і техніки в університетах України” (13-14 квітня 2006 р., м. Харків); Третій конференції молодих учених та спеціалістів “Історія освіти, науки і техніки в Україні”, присвяченій 75-річчю від дня створення ДНСГБ УААН як наукової установи (26-27 травня 2006 р., м. Київ), Міжнародній науковій конференції „Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України” (10-11 жовтня 2006 р., м. Київ).

Публікації. За результатами досліджень, представлених у дисертації, опубліковано 12 наукових праць. Серед них 6 статей у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України. Усі публікації одноосібні.

Структура дисертації обумовлена метою та завданням дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, 4 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 232 найменувань та 11 додатків. Обсяг основного тексту становить 194 сторінки. Загальний обсяг дисертації 235 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об’єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету і завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження.

У *першому розділі “Історіографія, джерельна база та методологічна основа дослідження”* проаналізовано ступінь наукової розробки проблеми дисертаційного дослідження, стан її джерельної бази, зазначено обрані напрями та шляхи вирішення поставленої проблеми. Відзначається відсутність в науковій літературі фундаментальних комплексних історико-наукових

досліджень, які б систематизовано і всебічно відображали роль В.М. Ремесла в розвитку світової і української науки.

У підрозділі 1.1. *“Ступінь наукової розробки проблеми”* представлено результати вивчення наукових праць, в яких йдеться про В.М. Ремесла. Відзначається, що в науковій літературі є чимало публікацій про вченого як за радянської доби, так і в роки незалежності України. Але переважна більшість їх містить лаконічну, навіть, подекуди, скупу інформацію про вченого, яка повторюється з видання у видання.

Найбільша кількість друкованих робіт з’явилася в наукових періодичних виданнях у ювілейному для В.М. Ремесла 1977 році, коли виповнилося 70 років від дня його народження та 50 років науково-виробничої й громадсько-політичної діяльності. Провідні галузеві журнали “Вестник сельскохозяйственной науки”, “Вісник сільськогосподарської науки”, “Сельскохозяйственная биология”, “Вестник АН СССР”, “Земледелие”, “Селекция и семеноводство”, “Зерновое хозяйство”, “Физиология и биохимия культурных растений”¹ та інші присвятили ювіляру статті, в яких поряд із привітаннями говориться про значний внесок вченого у розвиток сільськогосподарської науки і практики, а також успішне вирішення теоретичних питань цитогенетичних та фізіолого-біохімічних основ спрямованої зміни ярих форм пшениці в озимі. Досить змістовною є публікація академіка ВАСГНІЛ П.П. Лобанова². Цінним науковим джерелом є стаття, підготовлена колегами В.М. Ремесла по роботі³.

Висока оцінка роботи В.М. Ремесла з селекції зернових культур була дана в наукових статтях відомих вчених академіків ВАСГНІЛ П.П. Вавилова, А.В. Пухальського, які відзначають, що миронівські сорти озимої пшениці є видатним досягненням вітчизняної селекції у рослинництві⁴.

¹ Лобанов П.П. Выдающийся ученый – селекционер. К 70-летию акад. В.Н. Ремесло // Вестн. с.-х. науки. – 1977. – № 2. – С. 15-19. До 70 річчя від дня народження видатного радянського вченого–селекціонера, академіка АН СРСР і ВАСГНІЛ Василя Миколайовича Ремесла // Вісн. с.-г. науки. – 1977. – № 2. – С. 5-6. Василий Николаевич Ремесло: (К 70–летию со дня рождения) // С.-х. биология. – 1977. – Т. 12. – № 1. – С. 141-142. Академик В.Н. Ремесло – дважды Герой Социалистического Труда // Вестн. АН СССР. – 1977. – № 5. – С. 138. Творец щедрого пшеничного колоса. К семидесятилетию со дня рождения акад. В.Н. Ремесло // Земледелие. – 1977. – № 2. – С. 49-51. Академик Василий Николаевич Ремесло. (К 70–летию со дня рождения) // Селекция и семеноводство. – 1977. – № 1. – С.20-21. Сайко В.Ф. Главный конструктор мироновских пшениц. К 70–летию со дня рождения В.Н. Ремесло // Зерновое хозяйство. – 1977. – № 2. – С. 11. Василий Николаевич Ремесло. (К 70–летию со дня рождения) / Власюк П.А., Мороз И.В. // Физиология и биохимия культ. растений. – 1977. – Т. 9, вып. 1. – С. 105-107.

² Лобанов П.П. Выдающийся ученый – селекционер академик Василий Николаевич Ремесло // Селекция, семеноводство и сортовая агротехника пшеницы. – М.: Колос, 1977. – С. 3-13.

³ Выдающийся ученый – селекционер академик В.Н. Ремесло // Сб. науч. тр. Мироновского НИИ селекции и семеноводства пшеницы. – 1977. – Вып. 1. – С. 5-9.

⁴ Вавилов П.П. Всесоюзной академии сельскохозяйственных наук имени В.И. Ленина – 50 лет // 50 лет Всесоюзной ордена Ленина академии сельскохозяйственных наук имени В.И. Ленина. – М.: Колос, 1979. – С. 12-41. Про Ремесла В.М. – С. 12, 13.; Пухальский А.В. Достижения отечественной селекции в растениеводстве // 50 лет Всесоюзной ордена Ленина академии сельскохозяйственных наук имени В.И. Ленина. – М.: Колос, 1979. – С. 163-179. Про Ремесла В.М. – С. 165.

Ім'я академіка В.М. Ремесла було внесено до радянських енциклопедій: у 1974 році до 4-го видання “Сельскохозяйственной энциклопедии”⁵, а в наступному році – до 3-го видання “Большой советской энциклопедии”⁶. І тільки через десять років матеріал про вченого було вміщено до національних видань: у 1983 році – до “Української радянської енциклопедії” та у 1984 – до бібліографічного довідника “Биологи”, випущеного київським видавництвом “Наукова думка”, пізніше – до Українського радянського енциклопедичного словника⁷. Варто підкреслити той факт, що за кордоном українська діаспора навела інформацію про видатного співвітчизника на шпальтах енциклопедичного видання набагато раніше. Йдеться про славнозвісне зібрання з історії України “Енциклопедія Українознавства” за головною редакцією В. Кубійовича, яке вийшло друком у Нью-Йорку в 1973 році⁸.

Більш обширну інформацію про наукові роботи видатного селекціонера можна почерпнути з бібліографічних покажчиків праць вченого^{9,10,11}.

На сумну звістку про смерть Василя Миколайовича Ремесла у вересні 1983 року в газетах і журналах були опубліковані некрологи, спогади на вшанування світлої пам'яті вченого, в яких було дано належну оцінку його наукової спадщини, показано заслуги перед Батьківщиною¹².

Із встановленням державної незалежності в Україні ім'я вченого було внесено до таких енциклопедичних видань як “Енциклопедія сучасної України”, “Народжені Україною”, “Україна: ХХ століття” та інших¹³. В них, зокрема, з гордістю за нашу Батьківщину відзначається, що “багата талантами Полтавщина дала світові видатного вченого-селекціонера Василя Миколайовича Ремесла. ... Він здійснив справжню революцію у селекційній роботі. ...Завдяки

⁵ Ремесло Василий Николаевич // Сельскохозяйственная энциклопедия. – Изд. 4-е. – М., 1974. – Т. 5. – Стб. 347–348.

⁶ Ремесло Василий Николаевич // Большая советская энциклопедия. – Изд. 3-е. – М., 1975. – Т. 22. – С. 3.

⁷ Ремесло Василь Миколайович // Українська радянська енциклопедія. – Вид. 2-ге. – К., 1983. – Т. 9. – С. 336., Ремесло Василий Николаевич // Украинская советская энциклопедия. – К., 1983. – Т. 9. – С. 246. Ремесло Василий Николаевич // Биологи: Библиографический справочник. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 531-532.

⁸ Енциклопедія Українознавства. У 2-х томах / Гол. ред. В. Кубійович. – Париж, Нью-Йорк: Молоде життя, 1973. – Т. II/7 (словникова частина). – С. 2492.

⁹ Академик Василий Николаевич Ремесло. Библиографический указатель / Мироновский науч.-исслед. ин-т. селекции и семеноводства пшеницы; Сост. Н.Е. Немлиенко. – Мироновка, 1976. – 144 с.

¹⁰ Василий Николаевич Ремесло / Всесоюз. акад. с.-х. наук им. В.И. Ленина. Центр. науч. с.-х. б-ка; Сост. Невядомская В.К. – М., 1979. – 31 с. – (Библиография деятелей с.-х. науки).

¹¹ Академік Ремесло Василь Миколайович (1907-1983): Біобібліогр. покажч. / УААН. ДНСГБ, Миронівський ін-т пшениці ім. В.М. Ремесла УААН; Уклад.: В.А. Вергунов, О.О. Черниш, В.І. Дубовий, Г.Ю. Борсук; Наук. ред. В.А. Вергунов. – К., 2005. – 180 с.; порт. – (Кн. 10).

¹² Академік Василь Миколайович Ремесло (1907-1983: Некролог) / Підпис: Андропов Ю.В., Алієв Г.А., Горбачов М.С. та ін. // Вісн. с.-г. науки. – 1983. – № 10. – С. 88.; Академік Василий Николаевич Ремесло (Некролог) / Подпись: Ю.В. Андропов, Г.А. Алиев, М.С. Горбачов, Б.Е. Патон, А.И. Бараев, Г.А. Богданов, Ф.Г. Кириченко, П.Ф. Гаркавый, А.В. Пухальский и др. // Известия. – 1983. – № 250. – 7 сентября. – С. 2.

¹³ Енциклопедія сучасної України. – К., 2001. – Т. 1. – А. – 823 с. Про Ремесла В.М. – С. 167.; Литвин В.М., Смолій В.А., Шпаковатий М.І. Україна: ХХ століття. У 2-х книгах. – К.: Видавничий дім “Альтернатива”, 2002. – 1880 с. Про Ремесла В.М. – Книга друга. – С. 1513.; Народжені Україною: Меморіальний альманах. У 2-х т. – К.: Євроімідж, 2002. – Т. 2: Л-Я. – 896 с., іл. Про Ремесла В.М. – Т. 2. – С. 394-395.

плодотворній діяльності вченого-новатора було здійснено корінне перетворення сортового складу озимої пшениці в Україні й в усьому СРСР”.

Вперше з точки зору сучасних поглядів у пізнанні природи наукові здобутки академіка В.М. Ремесла розглядаються в наукових статтях, підготовлених вченими Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла до 80-річчя від народження В.М. Ремесла та до 90-річчя з дня заснування інституту і розміщених у збірниках наукових праць згаданої установи. Зміст фахових публікацій розкриває подальший розвиток творчого спадку В.М. Ремесла у розробці стратегії сучасної селекції, в удосконаленні методу зміни типу розвитку пшениці, у біологізації інтенсивних технологій вирощування озимої пшениці тощо¹⁴.

У фундаментальному 4-томному виданні “Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть” ім’я академіка АН СРСР і ВАСГНІЛ В.М. Ремесла було поставлено в одному ряду з іменами видатних вчених, таких як - М.І. Вавилов, А.О. Сапегін, В.Я. Юр’єв, М.М. Кулешов, Ф.Г. Кириченко, Д.О. Долгушин та інші¹⁵.

Ювілейний рекламний альманах, присвячений 100-річчю заснування Північно-Донецької сільськогосподарської дослідної станції, що вийшов друком в Росії у 2004 році, містить декілька унікальних фотографій В.М. Ремесла та уточнений матеріал щодо його роботи в цій установі¹⁶.

На особливу увагу заслуговує монографія “Селекція, насінництво та сортознавство пшениці”, присвячена видатними селекціонерам-академікам П.П. Лук’яненку та В.М. Ремеслу¹⁷.

В останні роки більш детально висвітлила творчу спадщину В.М. Ремесла О.О. Черниш¹⁸.

Підсумовуючи студіювання наукових літературних джерел з проблеми дослідження, слід відзначити, що радянська історіографія 60-80-х років минулого століття досить одноманітна, має досить заідеологізований, притаманний радянській добі характер. Більшість публікацій обмежується короткими біографічними відомостями про вченого та характеристикою його сортів.

¹⁴ Сб. науч. тр. / Миронов. науч.-исслед. ин-т селекции и семеноводства пшеницы им. В.Н. Ремесло – Мироновка, 1988. – С. 90-92.; Наук.-тех. бюл. Миронів. ін-ту пшениці ім. В.М. Ремесла. – К.: Аграрна наука, 2001. – Вип. 1. – 173 с.

¹⁵ Животков Л.О., Власенко В.А., Борсук Г.Ю. Історія та результати селекції роботи в Миронівському інституті пшениці ім. В.М. Ремесла // Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть: У 4 т. / Редкол.: В.В. Моргун (гол. ред.) та ін. – К.: Логос, 2001. – Т.2. - С. 376-380; Лифенко С.П., Литвиненко М.А. Селекція і генетика пшениці в Україні // Там само. - С. 319-336.

¹⁶ Северо-Донецкая сельскохозяйственная опытная станция. 1904-2004 гг. - 2004. – 36 с.

¹⁷ Шелепов В.В., Гаврилюк М.М., Чебаков М.П., Гончар О.М., Вергунов В.А. Селекція, насінництво та сортознавство пшениці. – Миронівка, 2007. – 407 с.

¹⁸ Оксана Черниш. Маслівський інститут селекції та насінництва ім. К.А. Тімірязєва – історія створення та науково-освітнє значення // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відп. редактор О.Я. Пилипчук. – К., 2003. – Вип.13. - С. 200-208; Черниш О.О. Історичні аспекти основних методів селекції озимої пшениці в Україні (кінець ХІХст. – перша половина ХХ ст.) // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відп. редактор О.Я. Пилипчук. – К., 2004. – Вип.15. - С. 207-215; Черниш О.О. Академік В.М. Ремесло – дати і факти // Історія освіти, науки і техніки в Україні / Матеріали ІІ конференції молодих вчених та спеціалістів. 27-28 травня 2004 р. Київ. – К., 2004. – С. 211-213; Черниш О.О. Значення ґрунтообробної техніки в селекції озимої пшениці // Вісник НАУ. – 2005. – Вип. 80, ч. 2. – С. 102-106. та ін.

Часто дослідники використовували одні й ті ж факти, які “кочували” з однієї праці до іншої. Сучасна українська історіографія фрагментарно та недостатньо глибоко розкриває діяльність академіка В.М. Ремесла. На сьогодні не існує цілісного наукового дослідження, в якому була б висвітлена багатогранна творчість, організаторська та громадська діяльність видатного вченого.

У підрозділі 1.2. *“Характеристика джерельної бази дослідження”* зазначається, що для проведення наукових історичних досліджень по темі дисертації були використані неопубліковані та опубліковані джерела та матеріали. Джерелом пошуку були фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України (фонд 1, фонд Р-5111), Центрального державного архіву громадських організацій (ЦДАГО) України (фонд 1), Державного архіву Київської області (ДАКО), Науково-технічного архіву Російської академії сільськогосподарських наук (НТАРАСГН) (фонд ВАСХНИЛ), Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІР НБУВ), документи архівів Миронівського науково-дослідного інституту пшениці ім. В.М. Ремесла УААН, Північно-Донецької сільськогосподарської дослідної станції (Росія, Ростов-на-Дону). Дослідження показало наявність незначної кількості архівного матеріалу про В.М. Ремесла. Це пояснюється тим, що основний масив особистих документів, рукописів, листів тощо зберігається у членів родини Василя Миколайовича, його найближчих друзів. Ознайомлення з особистим архівом академіка В.М. Ремесла надало значну допомогу в розкритті поставленої проблеми і мало виключного значення для уточнення маловідомих фактів з його біографії.

Основу джерельної бази для написання дисертаційного дослідження склали, також, наукові праці В.М. Ремесла. У процесі вивчення опублікованих праць вченого значну роль відіграли фонди Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, а також бібліотеки Миронівського науково-дослідного інституту пшениці ім. В.М. Ремесла УААН. Було з’ясовано, що опублікована наукова спадщина нараховує понад 500 праць, до яких входять 20 книг, 2 брошури, 28 праць за науковою редакцією В.М. Ремесла, 20 авторських свідоцтв на винаходи, наукові та публіцистичні статті. Їх аналіз допоміг при опрацюванні третього розділу дисертації “Науковий доробок В.М. Ремесла”.

Важливим джерелом для відтворення життєдіяльності вченого, особливо коли йшлося про його людські якості, стосунки з людьми, стали спогади видатних вчених – наших сучасників, які знали В.М. Ремесла.

У роки розквіту наукової діяльності академіка В.М. Ремесла його непересічна особистість привернула до себе увагу багатьох письменників документального та художньо-публіцистичного

жанру. У цьому контексті слід виділити оповідання Л.С. Юда сіна, В.Д. Кармазіна, Ю.Д. Черниченка, Ф.Т. Моргуна.

Залучення до роботи періодичних друкованих видань (газет, журналів, бюлетенів) допомогло більш повно й різносторонньо висвітлити образ видатного селекціонера як людини та громадянина.

Зазначені групи джерел складають документальне забезпечення досліджуваної проблеми, а їх комплексне використання стало підставою для досягнення мети дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.3. **“Методологічна основа дослідження”** підкреслюється, що дисертація є історико-науковим біографічним дослідженням з історії науки і техніки, яке здійснювалося на основі методологічних принципів, загальних для всіх галузей історичної науки. Загалом, методологічні підходи до пізнання досліджуваної теми визначилися специфікою об'єкта та предмета дослідження, його метою й завданнями. Визначення методологічних принципів даної роботи в сукупності з аналізом її історіографії та джерельної бази дало можливість обрати напрями та шляхи вирішення поставленої проблеми.

У другому розділі **“Життєвий та творчий шлях В.М. Ремесла”** представлені результати вивчення життєдіяльності видатного вченого. Його плідотворна робота в галузі аграрної науки відбувалася у роки бурхливих історичних подій ХХ століття. Саме в ці роки активно проходили соціально-економічні, політичні й культурні зміни у країні, де жив і працював Василь Миколайович Ремесло, – СРСР. Вони мали безпосередній вплив на його особистість. Тому, для поглиблення історико-аналітичного дослідження творчого шляху вченого, нами була здійснена періодизація і виділено три періоди: 1) період становлення особистості та формування наукових поглядів вченого (1907-1938); 2) період творчого пошуку та першого успіху в селекції озимої пшениці (1939-1964); 3) доба розквіту таланта В.М. Ремесла як дослідника та організатора науки (1965-1983).

Василь Миколайович Ремесло народився 10 лютого 1907 року в селі Теплово Пирятинського повіту Полтавської губернії (нині с. Теплівка Пирятинського району Полтавської області) у багатодітній сім'ї селян, де перед усім шанувалася хліборобська праця. Виняткову роль у його житті відіграв Маслівський інститут селекції та насінництва ім. К.А. Тімірязєва, не тільки надавши найкращу на той час освіту за фахом, а й у становленні як особистості. Це був унікальний навчальний заклад. Він проіснував всього 16 років (1921-1937), але залишив в історії великий, незабутній слід. Поєднання кращих науково-освітніх та культурних традицій минулого, закладених видатними вченими дореволюційної школи, такими як Д.К. Ларіонов, А.С. Молостов, Л.М. Делоне, О.Р. Ветцер, Б.К. Єнкен, В.У. Дирдовський та інші, з ентузіазмом і прагненням молодого покоління до знань, сприяння радянського уряду створенню нових типів шкіл, підходів у

викладанні дало можливість створити у короткий термін навчальний заклад, який виховав у своїх стінах ціле покоління видатних людей.

Велике значення в організації та плідній діяльності Маслівського інституту мала близькість до нього Миронівської селекційно-дослідної станції, яка стала пізніше для В.М. Ремесла постійним місцем роботи. Вона була зразковою базою для освоєння студентами навичок наукових досліджень, організації селекційних і дослідних робіт. Майже всі провідні науковці станції були одночасно й викладачами інституту. Найважливішою особливістю навчального процесу був тісний зв'язок теоретичних і практичних занять.

Після закінчення в 1928 році Маслівського інституту Василь Ремесло активно включається в бурхливе життя молоді країни – СРСР. Упродовж двох років він працює за фахом на теренах України агрономом-насінневодом, агрономом-апробатором. Наступні більше ніж десять років життя В.М. Ремесла були тісно пов'язані з Росією. Ця обставина стала однією з низки тих, що мали вирішальне значення у формуванні майбутнього видатного селекціонера. На початку 1933 р. В.М. Ремесла направляють до Ново-Уренської селекційної станції (пізніше Державна селекційна станція, нині Ульянівська), яка підпорядковувалася тоді Всесоюзній Державній Сортовипробувальній Мережі Всесоюзного інституту рослинництва (ВІР). Працюючи на посаді завідувача сортодільниці ВІРу, директором якого на той час був М.І. Вавилов, В.М. Ремесло зарекомендував себе як висококваліфікований науковий працівник. Безпосередня участь у селекційних дослідках з використанням яровизації рослин, які впродовж п'яти років (1932-1936) проводилися тут, відіграла в майбутньому вирішальну роль у виборі його власного методу селекції пшениці.

Селекційну роботу вчений продовжив на посаді заступника директора Північно-Донецької державної селекційної станції, на яку його направили восени 1938 року.

Після війни у березні 1948 року В.М. Ремесло приїздить до Миронівської селекційно-дослідної станції ім. Старченка і приступає до роботи на посаді заступника директора з наукової частини і одночасно завідувача відділу селекції та насінництва зернових культур. Заснована у 1914 році, станція була однією з перших подібних установ в Україні та відрізнялася високою результативністю усіх напрямів своєї наукової роботи. Саме тут у 1923 році селекціонери Л.І. Ковалевський, В.С. Желткевич та І.М. Єремєєв вивели сорт озимої пшениці Українка, визнаний світовим стандартом якості хліба.

Починаючи працювати на Миронівській станції, Василь Миколайович добре уявляв, що означає створити сорт, який перевершить Українку, – тобто із самого початку він поставив перед собою завдання надзвичайної складності. Вчений активно включається в селекційну роботу. Виконуючи завдання, що стояли перед станцією, він починає займатися селекцією ярої та озимої

пшениці. Як першочергове, В.М. Ремесло визначив питання вибору методу селекційної роботи. Він обрав два шляхи. Найкращих успіхів на той час на Миронівській станції було досягнуто за допомогою відбору з популяцій та гібридизації. Водночас, вчений мав власні напрацювання з використанням методу спрямованої зміни ярих сортів в озимі. Так було покладено початок створення нових миронівських сортів пшениці.

Селекційну роботу В.М. Ремесло проводив по-новаторському, творчо. Розроблений і вдосконалений ним метод створення озимої пшениці з ярої, який дав світові оригінальні сорти зернових культур, став доказом його самотності як вченого-селекціонера.

Першим успіхом був сорт озимої пшениці Миронівська 264. За його створення В.М. Ремесло отримує у 1963 році Ленінську премію. Наступним став сорт Миронівська 808, який перевершив свого попередника і за показниками врожайності, і за рядом інших біологічних та господарських ознак. Цей сорт усе більше впливав на рівень виробництва зерна по всій країні, оскільки до кінця 60-х років ХХ століття займав у СРСР понад вісім мільйонів гектарів посівних площ. Згодом Миронівська 808 одностайно була визнана одним із шедеврів вітчизняної селекції, а її автору було присуджено ступінь доктора сільськогосподарських наук без захисту дисертації. У 1964 році В.М. Ремесла обирають дійсним членом (академіком) ВАСГНІЛ.

За своє життя В.М. Ремесло вивів близько сорока сортів різних зернових культур. Його багаторічна науково-дослідна, організаторська та громадська діяльність отримали всебічне визнання – і від держави, і від наукової спільноти, і від виробників. За особливі досягнення у збільшенні виробництва пшениці В.М. Ремесла чотири рази було нагороджено орденом Леніна і двічі присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. У 1967 р. він отримав звання заслуженого діяча науки УРСР, у 1974 році обраний дійсним членом-академіком Академії наук СРСР, а у 1976 році українські науковці за виведення та впровадження у виробництво високопродуктивних інтенсивних сортів озимої пшениці (Миронівська 808, Іллічівка, Миронівська ювілейна) присудили селекціонеру премію ім. В.Я. Юр'єва АН УРСР.

Головною складовою підвищення урожайності сільськогосподарських культур вчений вважав науково розроблені технології їх вирощування. За розробку сортової агротехніки озимої пшениці у 1977 році академік В.М. Ремесло отримав Державну премію УРСР у галузі науки і техніки. За виведення нових сортів озимої пшениці інтенсивного типу, які набули широкого розповсюдження, академік В.М. Ремесло разом з академіками ВАСГНІЛ Д.О. Долгушиним та І.Г. Калиненком, а також академіком АН СРСР П.П. Лук'яненком (по смертю) отримав у 1979 році Державну премію СРСР в галузі науки і техніки.

В.М. Ремесло був обраний почесним членом академій наук Німеччини та Чехословаччини, а також Європейської асоціації селекціонерів. Уряди Польщі, Угорщини, Чехословаччини, НДР нагородили В.М. Ремесла вищими національними орденами.

У 1979 р. вчений став професором за спеціальністю “селекція і насінництво”. Учнями В.М. Ремесла в Миронівському інституті є 11 кандидатів сільськогосподарських наук і 3 кандидати біологічних наук, багато його вихованців успішно працюють в інших науково-дослідних установах. Вже після смерті вченого, віддаючи належне його пам'яті та з метою виховання молоді на кращих традиціях провідних учених нашої країни, Українська академія аграрних наук затвердила “Положення про премію імені академіка Ремесла Василя Миколайовича для заохочення науковців Миронівського інституту пшениці за високоефективні наукові досягнення у вирішенні актуальних проблем аграрної науки і сільськогосподарського виробництва України”.

На честь двічі Героя Соціалістичної Праці академіка В.М. Ремесла на його батьківщині у м. Пирятині Полтавської області в 1982 році було споруджено бронзовий бюст.

У 1984 році Президія ВАСГНІЛ прийняла рішення щодо присудження Золотої медалі імені В.М. Ремесла за видатні роботи з селекції пшениці.

Завданням **третього розділу “Науковий доробок В.М. Ремесла”** було проведення досліджень та висвітлення основних аспектів наукової діяльності вченого. Визначено основні її напрями: 1) селекція зернових культур; 2) насінництво зернових і зернобобових культур; 3) удосконалення технологій вирощування названих культур; 4) цитогенетичні, фізіологічні дослідження зернових культур та селекція на якість зерна.

У підрозділі **3.1. „Огляд основних методів селекції озимої пшениці в Україні та за кордоном (кінець XIX – XX ст.) в історичному аспекті”** прослідковано та узагальнено розвиток основних методів вітчизняної селекції озимої пшениці за період кінець XIX ст. - XX ст. у порівнянні з його ходом у зарубіжних країнах – провідних виробниках цієї зернової культури. Проведений аналіз дає можливість з'ясувати вагомість внеску вітчизняних науковців, і зокрема, академіка В.М. Ремесла, у світовий селекційний процес озимої пшениці.

У підрозділі **3.2. „Новаторський внесок В.М. Ремесла у використання методу спрямованої зміни спадковості рослин”** з'ясовано, що В.М. Ремесло розробив і удосконалив власний метод селекції зернових культур, який став основою для швидкого виведення нових господарсько цінних сортів рослин. Високоврожайні, зимостійкі, високоякісні миронівські сорти озимої пшениці збільшили виробництво зерна на теренах колишнього СРСР і зарубіжних країн у десятки разів, принесли їх автору всесвітній авторитет і визнання. Базуючись на передових здобутках тогочасних теоретичних напрацювань щодо спрямованої зміни спадковості рослин,

В.М. Ремесло запровадив нові шляхи селекції екологічно пластичних сортів рослин, які не втратили актуальності й зараз. Сучасна зміна, нестабільність природних чинників потребує таких методів селекції, які могли б, враховуючи вплив зовнішнього середовища на рослину на самих ранніх фазах розвитку в період формування її майбутніх органів, у короткий термін дати необхідний результат. Саме на цих принципах базувався метод селекції, яким користувався В.М. Ремесло.

У **підрозділі 3.3.** проаналізовано і показано значення розробленої В.М. Ремеслом удосконаленої системи насінництва зернових і зернобобових культур. В.М. Ремесло вказував, що сам по собі сорт ще не є гарантією одержання високого врожаю. Використати закладений у ньому потенціал можна повною мірою лише при застосуванні прискорених методів розмноження і впровадження у виробництво нових сортів; поліпшення якості насіння завдяки вирощуванню рослин в умовах оптимальної для сорту агротехніки і здійснення комплексу насінницьких.

Значний внесок В.М. Ремесло зробив у створення сортових аграрних технологій вирощування озимої пшениці. Це показано у **підрозділі 3.4. „Роль В.М. Ремесла у розробці нової сортової агротехніки”**. Він був одним з перших, хто звернув увагу на необхідність вивчення біологічних особливостей сортів рослин з метою забезпечення максимального використання їх потенційних можливостей. Створені під його керівництвом агротехнології отримали належне визнання, а запропоновані підходи і методи їх розробки залишаються сучасними і нині.

Одержали широке визнання роботи В.М. Ремесла у вивченні цитогенетичних, фізико-біохімічних основ розробленого ним методу селекції за допомогою спрямованого перетворення ярих форм в озимі, а також основ внутрішньосортової гібридизації. Значне місце у своїй роботі Василь Миколайович приділяв проблемі підвищення якості зерна нових сортів. Це питання постійно знаходилося в центрі його наукових інтересів. Висвітленню роботи вченого у цьому напрямі присвячений **підрозділ 3.5. „Внесок В.М. Ремесла у підвищення якості зерна, цитогенетичні та фізіологічні дослідження пшениці”**.

У четвертому розділі роботи **“Організаційна діяльність В.М. Ремесла”**, до складу якого входять **підрозділи “4.1. Історія створення та діяльності Миронівської селекційно-дослідної станції”, “4.2. Академік В.М. Ремесло – організатор та керівник Миронівського науково-дослідного інституту селекції та насінництва пшениці”, “4.4. Науково-практична і державотворча діяльність Ремесла”** викладено результати дослідження діяльності вченого як організатора і керівника Миронівського науково-дослідного інституту селекції і насінництва пшениці, ініціатора й активного учасника міжнародного науково-виробничого співробітництва, а також його науково-практичної та державотворчої роботи; представлено огляд історії створення і

діяльності Миронівської селекційно-дослідної станції, яка відіграла велику роль у творчому житті В.М. Ремесла.

Висновки

1. Робота є першою в українській історіографії спробою комплексного дослідження життєвого шляху та всебічного аналізу науково-дослідної, науково-організаційної та державотворчої діяльності видатного українського вченого-селекціонера, двічі Героя Соціалістичної Праці, лауреата Ленінської та Державних премій СРСР і УРСР, професора, доктора сільськогосподарських наук, дійсного члена Академії наук СРСР і ВАСГНІЛ, організатора й директора Миронівського науково-дослідного інституту селекції і насінництва пшениці В.М. Ремесла, в ній дана оцінка його наукового внеску в становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні.

Комплексне використання джерельної бази дало можливість репрезентувати наукову спадщину В.М. Ремесла, встановити її місце і роль в розвитку вітчизняної аграрної науки, у контексті світової науки, висвітлити життєвий шлях та організаційну діяльність вченого. Здійснено періодизацію творчого шляху вченого, яка сприяє поглибленню розуміння перебігу подій у розвитку наукової думки в селекції сільськогосподарських рослин:

- період становлення і формування наукових поглядів В.М. Ремесла (1907-1938);
- період творчого пошуку та першого успіху в селекції озимої пшениці (1939-1964);
- доба розквіту таланта В.М. Ремесла як дослідника й організатора науки (1965-1983).

Становлення особистості вченого, його високих загальнолюдських моральних якостей проходило під впливом великої працелюбної селянської родини з щедрої на таланти Полтавщини, викладачів славнозвісного Маслівського інституту селекції і генетики ім. Тімірязєва. Формування світогляду майбутнього вченого припало на 20-ті роки минулого століття, які були часом небаченого розвитку, відкриттів і сподівань української нації, періодом її відродження. Великого значення у виборі Ремеслом власного методу селекції озимої пшениці мала його безпосередня участь у широкомасштабних дослідженнях з використанням яровизації рослин, які базувалися на теорії стадійності. Положення цієї теорії були висунуті Т.Д. Лисенком і підтримані такими видатними вченими як М.І. Вавилов, П.І. Лісіцин, П.Н. Константинов та ін. Детальне вивчення та аналіз життєвої силуетки вченого дало можливість відтворити його образ, охарактеризувати особистість. В діяльності В.М. Ремесла яскраво проявилися риси талановитого науковця й організатора науки, сумлінного державотворця. Досягти успіху йому допомогли неординарні

здібності селекціонера-дослідника та експериментатора, активна життєва позиція, надзвичайна працелюбність, цілеспрямованість, високий професіоналізм та самоорганізованість.

2. Наукові інтереси В.М. Ремесла були пов'язані із завданнями, які ставилися перед селекційною наукою потребами сільськогосподарського виробництва і розвивалися у руслі вітчизняної та світової біологічної науки. Визначено чотири основних напрями досліджень вченого: 1) селекція зернових культур; 2) насінництво зернових і зернобобових культур; 3) удосконалення аграрних технологій названих культур; 4) цитогенетичні, фізіологічні дослідження зернових культур та селекція на якість зерна. Показано, що В.М. Ремесло, базуючись на передових здобутках теоретичних напрацювань щодо спрямованої зміни спадковості рослин, запровадив новий метод селекції екологічно пластичних сортів зернових культур, який може, враховуючи вплив зовнішнього середовища на рослину на самих ранніх фазах розвитку в період формування її майбутніх органів, у короткий термін дати необхідний результат. Вчений удосконалив систему насінництва зернових і зернобобових культур, яка має велике значення для сучасного розвитку галузі, відродження та удосконалення якої дасть можливість отримувати високі результати в збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції в майбутньому. Він був одним з перших, хто звернув увагу на необхідність вивчення біологічних особливостей сортів рослин з метою забезпечення максимального використання їх потенційних можливостей. Створені під його керівництвом агротехнології отримали належне визнання, а запропоновані підходи і методи їх розробки залишаються актуальними і нині. Одержали широке визнання роботи В.М. Ремесла у вивченні цитогенетичних, фізико-біохімічних основ розробленого ним методу селекції за допомогою спрямованого перетворення ярих форм в озимі.

3. На прикладі організаторської діяльності академіка В.М. Ремесла висвітлено роль особистості у розвитку науки. Саме його надзвичайно успішна наукова робота, видатний організаторський талант, значний авторитет громадського і політичного діяча стали головними серед інших важелів на користь створення на базі Миронівської селекційно-дослідної станції всесоюзного науково-дослідного інституту селекції та насінництва пшениці. Вивчення історії станції дало можливість з'ясувати, що це була успішна установа з високим рівнем ведення дослідної справи. Видатні вчені, які працювали тут, встановили традиції ідеального порядку в закладці дослідів, бездоганного виконання методичних правил та агротехнічних вимог вирощування. Збереження цих правил допомогло Василю Миколайовичу досягти успіху в його роботі. Новостворена установа зрештою стала координувати селекційну роботу по озимій і ярій пшениці правобережного Лісостепу УРСР, набула міжнародного значення.

4. Особливої уваги потребувала міжнародна співпраця академіка із вченими – його колегами із зарубіжних країн, якій він надавав чимало зусиль і часу. В.М. Ремесло був першим,

хто виступив з ініціативою спільного розвитку селекції з країнами РЕВ, значно розвинув дослідження з вченими Німеччини, Чехословаччини. Плідною виявилася робота з угорськими, болгарськими, польськими селекціонерами. Як член Координаційного центру країн – членів РЕВ з селекції сільськогосподарських культур вчений багаторазово виїжджав у селекційні установи згаданих країн, приймав участь у розвитку їх науково-дослідної роботи. Науково-дослідній міжнародній співпраці передувало широке виробниче застосування аграріями зарубіжних країн миронівських сортів озимої пшениці, які привернули до себе увагу високою врожайністю, зимостійкістю та якістю зерна. Співробітництво дало можливість ефективніше використовувати надбання у галузі сільськогосподарського виробництва різних країн і в результаті створити нові сорти зернових культур.

5. Показана важливість науково-практичної роботи вченого та як популяризатора науки. В.М. Ремесло був головою Координаційної Ради з селекції озимої пшениці в СРСР. Як член президії, голова секції зернових культур відділення рослинництва і селекції ВАСГНІЛ він керував науково-дослідною роботою з селекції озимої пшениці в академії, надавав науково-методичну допомогу селекційним центрам СРСР, щорічно брав участь у міжнародних, всесоюзних та українських наукових конференціях, нарадах, симпозіумах. Він зробив значний внесок у розвиток галузевої періодики як член редакційної колегії провідного наукового виданням “Вісник сільськогосподарської науки” та головний редактор збірників наукових праць Миронівського НДІ селекції та насінництва пшениці. За його редакцією вийшло біля сорока наукових видань, серед яких 10 – фундаментальні. Розуміючи важливість поширення надбань різних поколінь людства у вихованні свідомих та глибоко моральних членів суспільства, вчений всіляко сприяв розвитку музейної справи. Надзвичайно вагома його державотворча діяльність як депутата Верховної Ради УРСР та члена ЦК КПУ.

6. Відтворено цілісну картину наукових інтересів й здобутків вченого. Цьому допомогло дослідження понад 500 його публікацій. Чимало з них заклали фундамент для подальших наукових розробок в різних галузях аграрної науки. На основі підготовленого нами біобібліографічного покажчика, який містить найбільш повний перелік робіт академіка В.М. Ремесла, був проведений аналіз пріоритетних напрямів та визначено періоди найбільшої творчої активності вченого, що допомогло при роботі над дисертаційним дослідженням.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати дослідження мають теоретичне і практичне значення і можуть бути використані при підготовці підручників, навчальних посібників, брошур, у лекціях з історії науки і техніки, історії сільськогосподарської науки тощо. У зв’язку з цим пропонується:

1. Підготувати та видати монографію про життя та діяльність академіка В.М. Ремесла.
2. Започаткувати щорічну міжнародну науково-практичну конференцію з актуальних питань селекції, насінництва та сортовиведення зернових та зернобобових культур, яка буде проводитися Миронівським інститутом пшениці ім. В.М. Ремесла УААН до дня його народження із виданням спеціальної збірки наукових праць, присвяченої цій події.
3. Просити Міністерство аграрної політики України та Українську академію аграрних наук щодо підготування клопотання на адресу Національного банку України про випуск ювілейної монети, присвяченої 100-річчю від дня народження академіка В.М. Ремесла.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Академік РЕМЕСЛО Василь Миколайович (1907-1983): Біобібліогр. покажч. / УААН. ДНСГБ; Уклад.: В.А. Вергунов, О.О. Черниш, В.І. Дубовий, Г.Ю. Борсук; Наук. ред. В.А. Вергунов. – К., 2006. – 180 с.; порт. – (Кн. 10).
2. Черниш О.О. Маслівський інститут селекції та насінництва ім. К.А. Тімірязєва – історія створення та науково-освітнє значення // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Я. Пилипчук. – К., 2003. – Вип.13. – С. 200-208.
3. Черниш О.О. Історичні аспекти основних методів селекції озимої пшениці в Україні (кінець ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.) // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Я. Пилипчук. – К., 2004. – Вип.15. – С. 207-215.
4. Черниш О.О. До історії створення та науково-виробничої діяльності Миронівської селекційно-дослідної станції до початку Великої Вітчизняної війни // Історичні записки: Збірник наукових праць. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. - Вип. 3-4. – С. 163-174.
5. Черниш О.О. Новаторський внесок В.М. Ремесла у використання методу направленої зміни спадковості рослин // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Я. Пилипчук. – К., 2005. – Вип. 20. - С. 232-238.
6. Черниш О.О. Розвиток селекції озимої пшениці у контексті міжнародного співробітництва [Електронний ресурс] // Історія науки і біографістика. – 2006. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journals/INB/2006-1/06cookms.html>. – Заголовок з екрана.
7. Черниш О.О. Значення ґрунтообробної техніки в селекції озимої пшениці // Вісник НАУ. – 2005. – Вип. 80, ч. 2. – С. 102-106.
8. Черниш О.О. Академік В.М. Ремесло – основні дати і факти життєдіяльності видатного вченого // Дев'ята конференція молодих істориків освіти, науки і техніки. 23 квітня 2004 р., м. Київ.: Матеріали конференції. – К., 2004. – С. 168-173.

9. Черниш О.О. Дослідження історії міжнародного співробітництва з селекції озимої пшениці // Матер. наук. конф. „Викладання історії і техніки в університетах України”. – Х., 2006. – С.

10. Черниш О.О. Підготовка біобібліографії академіка В.М.Ремесла як складова досліджень ДНСГБ УААН у галузі історії аграрної науки // Матер. міжнарод. наук. конф. „Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України” – К., 2006. – С.

11. Черниш О.О. Академік В.М. Ремесло – дати і факти // Історія освіти, науки і техніки в Україні / Матеріали II конференції молодих вчених та спеціалістів. 27-28 травня 2004 р. Київ. – К., 2004. – С. 211-213.

12. Черниш О.О. Фундаментальна фізика на службі селекції рослин. Історія використання штучного клімату на прикладі Миронівського інституту пшениці ім. В.М.Ремесла // Фундаментальна та професійна підготовка фахівців з фізики / Матеріали IX Всеукраїнської наукової конференції. 8-9 червня 2004 р. – К., 2004. – С. 121.

Анотація

Черниш О.О.

Академік В.М. Ремесло (1907-1983) – вчений та організатор сільськогосподарської дослідної справи в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки. – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук. – Київ, 2007.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню діяльності академіка В.М. Ремесла (1907-1983). В ній відображені основні етапи життя, науково-дослідна, науково-організаційна та громадська діяльність видатного українського вченого в галузі селекції сільськогосподарських рослин. Для поглиблення історико-аналітичного дослідження було здійснено періодизацію творчого шляху вченого і виділено три етапи, досліджено процес становлення його як науковця і людини. Розкрито наукову спадщину В.М. Ремесла і визначено чотири основних напрями досліджень вченого: 1) селекція зернових культур; 2) насінництво зернових і зернобобових культур; 3) розробка аграрних технологій названих культур; 4) цитогенетичні, фізіологічні дослідження зернових культур та селекція на якість зерна. На прикладі організаторської діяльності академіка В.М. Ремесла показано роль особистості у розвитку науки. З'ясовано важливість науково-практичної роботи вченого та як популяризатора науки. Відтворити цілісну картину наукових інтересів й здобутків вченого допомогло дослідження його більше ніж 500 публікацій.

Ключові слова: В.М. Ремесло, селекція пшениці, насінництво зернових культур, землеробство, сільське господарство, історія сільськогосподарської дослідної справи, історія науки.

Аннотація

Черниш О.А.

Академик В.Н. Ремесло (1907-1983) – ученый и организатор сельскохозяйственного опытного дела в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Государственная научная сельскохозяйственная библиотека Украинской академии аграрных наук. – Киев, 2007.

Диссертация посвящена комплексному исследованию жизни и научной деятельности В.Н. Ремесло (1907-1983) – выдающегося ученого в области селекции зерновых культур.

Работа состоит из вступления, четырех разделов, выводов, списка использованных источников и приложения.

Раскрыта актуальность и научная новизна диссертационного исследования; показана связь работы с научной темой и практическое значение полученных результатов; обоснованы цель, задачи, объект и предмет исследования; определены хронологические границы, методы исследования, приведены сведения об апробации, структуре и публикациях автора диссертации.

Анализируется степень научной разработки проблемы, определены направления, которые требуют дальнейшего изучения. Отмечено, что деятельность В.Н. Ремесло не была предметом специального исследования. Историографический обзор убедительно показывает, что избранная научная проблема освещалась предыдущими исследователями недостаточно, ее всестороннее, фундаментальное исследование отсутствует.

Изучены жизнедеятельность и творческий путь В.Н. Ремесло. Для углубления историко-аналитического исследования проблемы была осуществлена периодизация творческого пути В.Н. Ремесло, которая способствует расширению понимания развития научной мысли в селекции сельскохозяйственных растений. Формирование личности и мировоззрения ученого происходило под влиянием большой трудолюбивой крестьянской семьи со щедрой на таланты полтавской земли, преподавателей известного Масловского института селекции и генетики им. К.А. Тимирязева. Большое значение для выбора В.Н. Ремеслом собственного метода селекции озимой пшеницы имело его непосредственное участие в широкомасштабных исследованиях с использованием яровизации растений, которые базировались на теории стадийности. Положения

этой теории были выдвинуты Т.Д. Лысенком и поддержаны выдающимися учеными, такими как Н.И. Вавилов, П.И. Лисицын, П.Н. Константинов и др. Детальное изучение и анализ жизнедеятельности ученого дало возможность воссоздать его образ. Достичь успеха ему помогли талант селекционера-исследователя и экспериментатора, активная жизненная позиция, чрезвычайное трудолюбие, целеустремленность, высокий профессионализм и самоорганизованность.

Определено, что научные интересы В.Н. Ремесло были связаны с задачами, которые ставились перед селекционной наукой потребностями сельскохозяйственного производства и развивались в русле отечественной и мировой биологической науки. Выделено четыре основных направления исследований ученого: 1) селекция зерновых культур; 2) семеноводство зерновых и зернобобовых культур; 3) разработка аграрных технологий этих культур; 4) цитогенетические, физиологические исследования сельскохозяйственных культур и селекция на качество зерна.

Показано, что В.Н. Ремесло разработал и усовершенствовал собственный метод селекции зерновых культур, который стал основой для ускоренного выведения новых сортов растений. Высокоурожайные, зимостойкие, высококачественные мионовские сорта озимой пшеницы увеличили производство зерна в СССР и в зарубежных странах в десятки раз, принесли их автору мировой авторитет и признание. Опираясь на передовые теоретические достижения того времени относительно направленного изменения наследственности растений, В.Н. Ремесло внедрил новые пути селекции экологически пластичных сортов растений. Они не утратили актуальности и в наше время. Ученый усовершенствовал систему семеноводства зерновых и зернобобовых культур, которая имеет большое значение для современного развития отрасли. Разработанные под руководством В.Н. Ремесло аграрные технологии выращивания зерновых культур с учетом индивидуальных биологических особенностей различных сортов растений, получили должное признание, а предложенные ученым методы их создания остаются актуальными и сейчас.

На примере организаторской деятельности академика В.Н. Ремесло освещена роль личности в развитии науки. Именно его исключительно успешная научная работа, выдающийся организаторский талант, значительный авторитет общественного и политического деятеля стали главными среди иных факторов в пользу создания на базе Мионовской селекционно-опытной станции научно-исследовательского института селекции и семеноводства пшеницы. Впоследствии он стал координировать селекционную работу по озимой и яровой пшенице правобережной Лесостепи УССР, приобрел всесоюзное и международное значение.

Раскрыта значимость научно-практической работы ученого и как популяризатора науки. Осуществлен анализ более 500 публикации В.Н. Ремесло, который помог воссоздать целостную картину его интересов и достижений.

Ключевые слова: В.Н. Ремесло, селекция пшеницы, семеноводство зерновых культур, земледелие, сельское хозяйство, история сельскохозяйственного опытного дела, история науки.

Annotation

Chernush O.O.

Academician V.N. Remeslo – scientist and organizer

The thesis on taking the degree of the candidate of historical sciences on specialty 07.00.07 – History of Science and Engineering. – State scientific agricultural library of Ukrainian academy of agricultural sciences. – Kyiv, 2006.

The dissertation is devoted to complex research of life and scientific activity of academician V.N. Remeslo (1907-1983) - outstanding scientist in the field of the selection of cereals. The process of his formation as a scientist and a person has been investigated. Periodization of the scientist's life and activity has been developed. The main directions of his investigations have been analyzed: 1) selection of the cereals; 2) seed-growing of the cereals and leguminous crops; 3) work out the agrarian technology of these plants; 4) cytological and physiological investigations of agricultural crops and selection for grain quality.

There has been covered that V.N. Remeslo worked out his own method in selection and raised more than 40 new sorts of the cereals, among them – whiter wheat Mironovskay 808, Illichevka, Ubileynay etc.

The role of personality in the development of science has been demonstrated on the example of organization, science-practical and popularization activity V.N. Remeslo.

Key words: V.N. Remeslo, selection of wheat, seed-growing of the cereals, agriculture, history of agricultural experimental business, history of science.